

Конспект лекції 7 – ЕПІСТЕМОЛОГІЧНІ ПРИНЦИПИ

Третій розділ: Засадничі принципи мислення.

В цій лекції ми з вами розглянемо, що для апологетики потрібен стислий огляд філософських питань. Ми привідхилимо з вами двері, образно кажучи, у світ філософії, і поглянемо, що там відбувається, бо нам буде потрібно десь торкнутися тих верхівок засадничих питань філософії. І, можливо, хтось з вас злякається філософії, або чому ми говоримо про неї. До того ж Писання попереджає нас, щоб ніхто нас не звів порожньою філософією. По суті, філософія – це роздуми. У кожного з нас є певне розуміння, певна уява. Філософією ми займаємось щодня. Ми з вами чогось торкаємось, роздумуємо, завжди робимо певні висновки – це і філософія, і не варто цього лякатися. Нам важливо з вами торкнутись якихось засадничих принципів мислення, щоб бути здатними бачити помилки, щоб ви були здатними вказувати на них, і щоб були здатними утверджуватись у правді.

На початку цієї лекції я хотів би торкнутись трьох важливих епістемологічних принципів. Для вас, можливо, це нове слово, **епістемологія**. Це розділ у філософії, що вивчає знання, тобто, наука про знання: як ми можемо знати; що ми знаємо; чи можемо ми знати щось точно – це *епістемологія*. І ось є три важливих принципи в епістемології. Ми будемо їх по-різному згадувати, по-різному їх використовувати. Але на цей момент нам слід зробити стислий огляд для того, щоб ми могли оперувати цими поняттями, щоб вправно ними користуватись. Звісно, що ми збираємось в огляді епістемології говорити про дати, про імена – нам це не потрібно. Але я хотів би запропонувати відкрити цей світ, почитати, про що говорять люди, які погляди обстоюють; хто, коли зумів спростувати чи захистити ту чи іншу позицію.

Тож, **перший епістемологічний принцип** – це закон відсутності суперечностей. Ми будемо говорити пізніше про нього, бо саме одним із тестів на перевірку світоглядів на правдивість є закони логіки: логічна обґрунтованість або ж суперечливість обох світобачень. Зараз, коли ми ведемо мову про принципи мислення, то одним із таких наріжних каменів епістемології є *закон відсутності суперечностей*. Літерно його можна виразити: $A \neq -A$. Це доволі просто з одного боку. З іншого може здаватися трохи складним. Але як ми з цим стикаємось у нашому практичному житті? Відкріймо Євангеліє від Івана, перший розділ, 22 вірш (Івана 1:22): «Сказали ж йому: Хто ж ти такий? щоб дати відповідь тим, хто послав нас. Що ти кажеш про себе самого?» Ось коли ми намагаємось дати чомусь визначення, ми тим самим окреслюємо коло тотожності, ми кажемо, що це різниться від цього; ми кажемо, що книги – це не риби, і стільці – це не столи. Наприклад, коли ми вимовляємо слово *книга*, ми відразу розуміємо, що

є книги. Вони можуть бути різні, але водночас ми чітко собі уявляємо, що є *книга*. В даному випадку *книга дорівнює книгам*, книга не дорівнює рибам, книга не дорівнює не книгам. Про це трохи згодом. Іншими словами, одна й та ж властивість не може належати й не належати одному й тому предмету водночас, до того ж самого відношення, формули. Ось такий стислий огляд. Я про це буду неодноразово говорити. Тому що, можливо, багато нової інформації. Можливо ви ніколи б у такий спосіб не систематизували її. І хоча вона може здаватися новою, але насправді ми нею постійно користуємось. Щосекунди нашого життя, коли ми думаємо, ми користуємось *законом відсутності суперечностей*. Перше, що ми робимо – ми відокремлюємо конкретний предмет від іншого – від загальної маси. Це дія *закону відсутності суперечностей* в нашому мисленні. Тож, перший закон епістемології – *закону відсутності суперечностей*: «А» не може бути «А» і «не А» водночас і в тому ж відношенні.

Другий принцип епістемології, який нам конче потрібний – це *закон причино-наслідкового зв'язку*. Кожен наслідок має свою причину. Погляньмо на те, як ми щодня у своєму житті з цим стикаємось. Теж саме Євангеліє від Івана 3 розділ, другий вірш, це той випадок, коли Никодим прийшов вночі до Ісуса Христа. І в його мові ми бачимо якраз процес його роздумів, коли він намагається знайти причину наслідків чи наслідок якої причини. «*Він до Нього прийшов уночі, та й промовив Йому: Учителю, знаємо ми, що прийшов Ти від Бога, як Учитель, бо не може ніхто таких чуд учинити, які чиниш Ти, коли Бог із ним не буде.*» Погляньте ще раз на цю фразу «*знаємо ми, що прийшов Ти від Бога, як Учитель*». Чому? Тому, що Ти чиниш чуда. А таких чуд ніхто не може чинити, якщо з ним не буде Бога. Тобто, причина: «*Ти від Бога*»; наслідок: «*Ти чиниш чуда*». Тож, ми бачимо, що якщо Ти чиниш чуда, то ми маємо знайти причину цього: «*Значить з Тобою Бог. Ти від Бога.*» Ми так думаємо щодня. На цьому ґрунтується вся сучасна наука, весь науковий метод, коли ми бачимо наслідки. Практично, ми хочемо знайти якусь причину. І коли ми зможемо знайти причину наслідку, тоді зможемо керувати наслідками. Ось зараз ми можемо записати це відео, ви можете чути мене, бачите через деякий час тільки тому, що колись було знайдено причини певних наслідків. Ось у такий спосіб розвивається сучасна наука. І ось **другий закон чи другий принцип епістемології** – *причино-наслідкові зв'язки*.

Третій принцип епістемології, який для нас важливий, тобто, як ми отримуємо знання – *правдиві знання, що отримані через органи відчуттів*. По суті, ми кажемо про те, що знання, отримане через органи відчуттів, в принципі вірогідні. Пам'ятаєте, як євангелісти на це часто посилаються. Біблія стоїть на цій позиції, що знання, отримане через органи відчуттів – правдиві. Перше до Коринтян, п'ятнадцятий розділ, п'ятий-шостий вірші (1Коринтянам 15:5-6), на чому апостол

Павло обґрунтовував переконаність, свої переконання у воскресінні Ісуса Христа: *«і що з'явився Він Кифі, потім Дванадцятьом. А потім з'явився нараз більше як п'ятистам братам, що більшість із них живе й досі, а дехто й спочили. Потому з'явився Він Якову, опісля усім апостолам. А по всіх Він з'явився й мені, мов якому недородкові.»* Зауважте, що інформація, отримана через органи відчуття, через зір: «Ось Він з'явився». До того ж, Його можна було відчувати на дотик. Це говорить про те, що зовнішня дійсність ось така. Друзі, тут треба бути дуже принциповим і водночас обережним. Якщо ми ігноруємо інформацію від органів відчуття, то тоді ми нічого ми не можемо сказати про світ поза нашим розумом. Можливо, ви дивились фільм «Матриця» – можна провести аналогію. Або уявіть собі, ваш розум можна вмістити – ми просто наводимо приклад – в якесь поживне середовище, підключити ті ж електронні датчики, які б, можливо, давали вам інформацію про рух, про погляд, про бачення, про смакові рецептори, слухові подразники інформації, і це все було б згенеровано суперпотужним комп'ютером, який може дати потік цієї інформації. Але по суті, насправді нічого цього не відбувалося. Ваш мозок отримував би всю ту ж інформацію, яку від отримує від органів відчуття, але коли б їх не було, органів відчуття, а тільки інформація, згенерована із суперкомп'ютера. Тоді наш мозок нічого не міг би сказати про зовнішню дійсність. Він би сприймав би зовнішню дійсність, як вона існує, але по суті, її не існувало б. І ось десь ми завжди приймаємо на віру, що ми з вами і я особисто – це не мозок у банці, а, звісно, тіло, яке живе в реальності, фізичній реальності. Ми десь ймемо віри цьому, бо неможливо довести, що щось поза моїм розумом існує. Ми можемо довести, що існує розум, і ми про це трохи згодом будемо вести мову. Але вже ґрунтуючись на факті існування розуму, ми можемо говорити тоді про існування чогось іншого. Але в даному випадку, коли ми хочемо вести мову про важливий принцип знання, епістемології, то нам слід спиратися на тому, що знання, отримані від органів відчуття – вірогідні, тобто, правдиві. Наші органи відчуття можуть вводити нас в оману. Ми знайомі з таким поняттям як міраж. Буквально сьогодні, коли я їхав сюди, сонце сяяло під певним кутом, то здавалось, що на асфальті є калюжі. Але коли ще ближче під'їжджаєш, то розумієш, що у такий спосіб відбивається сонячне світло від дороги, цих калюж немає. І інші приклади міражу. Але бачте, що ми можемо перевірити ці органи відчуття: під'їжджаємо ближче і бачимо, що справді, я помилявся, і те, що здаля здавалося кущем чи деревом, чи конем – ми можемо підійти ближче і зрозуміємо, що це – куц, або дерево, або кінь. Наші органи відчуття можна перевірити. І під час те, що ми побачили, нам допомагає слух, щоб деталювати наше розуміння. Але нам треба дотримуватися знань, отриманих від органів відчуття, що є правдивими.

Ось такі три засадничі принципи епістемології, які ми будемо розглядати, які дуже важливі. І це більше, далі і глибше аргументуємо. Але на цьому етапі я просто даю вступну частину, щоб нам увійти до цієї сфери філософії, що нам потрібна для апологетики. Далі я хочу торкнутись двох дуже важливих питань філософії. І можливо це знову звучить глибоко, але по суті, це ті питання, з якими ми стикаємося щодня.

Перше питання, я його трошки торкнувся буквально хвилину тому, – *а чи пізнаваний об'єктивний світ?* Що означає *об'єктивний світ*? Тут – це той світ, який насправді існує не в моєму уявленні цього світу, а такий, який є насправді. Тому що ми часто бачимо якесь спотворене уявлення цього світу. Наприклад, є люди, в яких порушено кольорове сприйняття. І ось їхня картина світу трохи відрізняється від тієї, що існує насправді. Хоча знову ж таки можна чимало говорити про колір, що таке колір, про сприйняття кольору... Але на даному етапі нам важливо зрозуміти зміст прикладу. Можливо, я десь гірше чую, і не чую певну частоту звуку, то, можливо, моє сприйняття світу буде вже трохи спотворено. Якщо я ношу рожеві окуляри, то й світ виглядатиме по-іншому. Колись я зі своїм двоюрідним братом катався на мотоциклі. І мій захисний шолом мав спеціальне скло жовтого кольору, що допомагало бачити ліпше у похмуру погоду. І коли ви опускаєте це захисне скло, то перші кілька хвилин ви бачите все неправильно у жовтому кольорі. Але потім ваш мозок перебудовується, і ви знову починаєте отримувати нормальну картинку довколишнього світу. Але як тільки ви знімете це захисне скло, знову цей світ виглядає по-іншому, Саме тут постає питання – *а де ж реальна картина світу?* І ось чи можемо ми пізнати об'єктивний світ, яким він є насправді через наші органи відчуттів. Вони нас можуть вводити в оману якимось іншим способом – ми говоритимемо про шляхи пізнання. І ось є три відповіді на це питання.

Перша відповідь – так світ пізнаваний. Іншими словами, ми кажемо про те, що можемо щось правильно знати про цей світ. Природньо, що ми не можемо все знати про цей світ, бо всесвіт для нас – безмежний, ми не знаємо її меж. Тому ніхто й ніколи не візьметься стверджувати, що ми все знаємо про цей світ. Але бодай щось ми можемо знати про нього. Це щось буде справді вірогідним знанням про об'єктивний світ. І це перша позиція – світ пізнаваний. І ось ми, в християнському теїзмі, світогляді стоїмо на цій позиції. По різному називають цю позицію, можливо хтось назве її фундаменталізмом, тобто, є тверді підстави довести це. Хтось каже по-іншому. Але християнський теїзм спирається, фактично, стоїть на цій позиції, що ми можемо щось знати про цей світ. І це дуже важливо, бо Біблія каже про те, що через «думанням про твори», ось через це розглядання об'єктивного, маючи об'єктивну картину творива, можемо пізнати безмежну Божу могутність, сутність Бога. Природньо, якщо ми усунемо це твердження про те, що ми можемо пізнати

об'єктивний світ, то тоді ми не можемо стверджувати що Бога можемо пізнати. Але Біблія як раз стоїть, і християнський теїзм стоїть, що справді, це так – ми можемо знати щось, і це щось не є повним знанням, але водночас воно є правильним знанням, і це правильне знання хоча б щось про світ приводять нас до правильних знань про Бога. Й отже, ми можемо пізнати і Бога.

Друга позиція чи друга відповідь чи пізнаваний світ каже, що *«Ні. Світ непізнаваний»*. Тобто, ми не можемо пізнати світ. Тобто, ці двері між нашим розумом, чи це вікно між нашим розумом і об'єктивним світом наглухо забите. Інакше кажучи, світ не можна пізнати. Ця позиція отримала назву агностицизм. Тут префікс **«а»** означає *заперечення*, **«гносіз»** знання. Це перекладається як *непізнаний, невідомий, знання неможливі*. Тобто, знання про об'єктивний світ неможливі.

І третя відповідь на питання чи пізнаваний світ – наступний: *«Ми не знаємо»*. Ми не знаємо, чи пізнаваний світ чи непізнаваний. Ми не можемо мати певности. І ця позиція отримала назву скептицизм, що означає *«розглядуваний»*, *«досліджуваний»*. Іншими словами, ми ніколи не можемо бути ні в чому впевненими. Ось такі три відповіді: *«Так, світ пізнаваний»* – християнський теїзм стоїть на цій позиції; *«Світ непізнаваний. Ніколи нічого про нього не можемо дізнатись»* – це агностицизм; і *«Ми ні в чому не можемо бути впевнені»* – це скептицизм.

Ці три позиції дуже важливі, ми трохи далі до них повернемося, в зараз ми зробили так би мовити зовнішній огляд і далі розглянемо їх докладніше.